

Passend onderwijs voor (hoog)begaafde leerlingen

Van subsidie naar uitvoering

Leerlingen met kenmerken van (hoog)begaafdheid krijgen nog niet altijd passend onderwijs of voldoende ondersteuning. Om dit te verbeteren ontvangen samenwerkingsverbanden in het primair en voortgezet onderwijs tussen 2019 en 2024 subsidie. Dit artikel biedt inzicht in de ervaringen van scholen met deze subsidie.

Er waren diverse aanleidingen voor het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap om een subsidie-regeling in te stellen voor leerlingen met kenmerken van (hoog)begaafdheid. Zo lopen zij meer risico op een lager welbevinden, eenzaamheid en onderpresteren (Mooij et al., 2007) en zelfs depressie of schooluitval (Betts & Neihart, 2010; Rimm, 2002; Vialle et al., 2007). De kwaliteit van de instructie en het groepsklimaat in de klas hebben invloed hierop (Heller, 2004). (Hoog)begaafde leerlingen hebben bijvoorbeeld behoefte aan extra begrip en uitdaging (Bakx et al., 2019). De subsidie wordt gebruikt voor onder andere plusklassen, onderwijszorgarrangementen en begeleiding van leerlingen, maar ook voor professionalisering en kennisdeling rondom (hoog)begaafdheid.

Driekwart van de scholen heeft een werkwijze om (hoog)begaafde leerlingen te signaleren

Monitor (hoog)begaafdheid

Onderzoeksbureau Oberon brengt samen met de Universiteit Utrecht en het Centrum voor Begaafdheidsonderzoek met de *Monitor (hoog)begaafdheid* in beeld welke activiteiten er met de subsidie gedaan worden. Bij de tweede monitormeting (2020-2021) zijn vragenlijsten uitgezet onder samenwerkingsverbanden en scholen. Scholen gaven hierin veel toelichting en benoemden ook knelpunten en tips. In dit artikel gaan we hier dieper op in. Dit doen we aan de hand van vier onderwerpen: signalering van (hoog)begaafde leerlingen, de impact van corona, succesfactoren bij de inzet van de subsidie en, tot slot, afstemming in de regio. Voor ieder thema vatten we de aandachtspunten samen in een kader. Professionals, zoals de ib'er, zorgcoördinator of specialist begaafdheid, kunnen dit gebruiken om de werkwijze rondom (hoog)begaafdheid in de school te versterken.

Signalering

Driekwart van de scholen heeft een werkwijze om (hoog)begaafde leerlingen te signaleren, blijkt uit de monitor.

Dit gebeurt vooral met behulp van toetsen, de algemene indruk van de leraar en gesprekken met ouders. Een school kaartte aan: 'Er is meer expertise nodig bij de leraren, zodat er actiever gesignaleerd kan worden.' Zo kan eerder ingespeeld worden op de leer-/zorgbehoefte van de leerling (Drent, 2007).

Scholen geven in de *Monitor (hoog)begaafdheid* aan dat een duidelijke doelgroepomschrijving en goede signaleringsinstrumenten het signaleren kunnen vergemakkelijken. De doelgroepomschrijving die een school hanteert voor (hoog)begaafdheid moet helder zijn, maar wel ruimte bieden om onderbouwd af te wijken van de doelgroepcriteria. Dat voorkomt dat deze omschrijving te star wordt toegepast en dat leerlingen die (net) niet voldoen aan het profiel geen ondersteuning krijgen, terwijl ze hier wel baat bij zouden hebben. Meerdere scholen geven aan behoefte te hebben aan 'een eenvoudig signaleringsinstrument waarmee met niet te veel inspanning een eerste screening kan worden uitgevoerd voor alle leerlingen'.

Het gebruik van verschillende eenvoudige signaleringsinstrumenten naast elkaar kan voorkomen dat leerlingen die op het oog geen typische kenmerken hebben niet gesignaleerd worden (Johnsen, 2011). Een voorbeeld is dat onderpresteerders over het hoofd gezien worden als alleen gekeken wordt naar toetsresultaten. Vooral meisjes, leerlingen met een migratieachtergrond en dubbel bijzondere leerlingen worden soms niet herkend als (hoog)begaafd (Liu & Waller, 2018; Petersen, 2013).

Aandachtspunten rondom signalering

- Investeer in de expertise van leraren om (hoog)begaafdheid tijdig te signaleren.
- Zorg voor een heldere omschrijving van de 'doelgroep' en voor goede, eenvoudige signaleringsinstrumenten.
- Gebruik diverse signaleringsinstrumenten naast elkaar.

Impact van corona

De coronacrisis bemoeilijkte het werken aan passend onderwijs voor (hoog)begaafde leerlingen. Een deel van de subsidieactiviteiten rondom (hoog)begaafdheid is in een versoberde versie online (of helemaal niet) doorgegaan, zo blijkt uit de *Monitor (hoog)begaafdheid*.

Door de coronacrisis lag de prioriteit minder bij (hoog)begaafdheid

Compacten, differentiëren en verrijken van lesstof waren moeilijk te realiseren in een online setting. Die setting zorgde ervoor dat sommige leerlingen niet genoeg gestimuleerd werden, zoals blijkt uit het volgende citaat van een school: '(Hoog)begaafde leerlingen hebben te weinig uitdaging gehad in deze periode. Daardoor is er een gevaar dat deze leerlingen zich gaan vervelen en dat hun motivatie verslechtert.'

Veel activiteiten voor (hoog)begaafde leerlingen zijn gebaseerd op 'groepsdoorbrekend' werken (Van Casteren et al., 2017). Door corona was het niet mogelijk om kinderen uit verschillende klassen of scholen te mixen en bovenschoolse activiteiten door te laten gaan. Hierdoor was er minder tot geen interactie met gelijkgestemden. Dit kwam de sociaal-emotionele ontwikkeling niet ten goede, terwijl deze juist zo belangrijk is voor de doelgroep (Lovecky, 1995).

Er waren ook positieve kanten. Zo creëerde het online onderwijs meer bewegingsvrijheid: 'Sommige leerlingen ervaren het als fijn: eigen tempo bepalen, rustige

omgeving. Andere kinderen misten echt de projecten, onderzoeken, vriendjes.'

Ook de kennisdeling van onderwijsprofessionals en hun professionalisering op het thema (hoog)begaafdheid hadden te lijden onder corona. De prioriteit lag minder bij (hoog)begaafdheid en meer bij de dagelijkse organisatie van het onderwijs: 'Leraren moeten zoveel schakelen in deze tijden (testen, klas wel/niet naar huis, thuisonderwijs en dergelijke) dat het lastig is de focus te houden op wat er tijdens studiedagen wordt besproken en afgesproken.' Daarmee liep de deskundigheidsbevordering van leraren vertraging op.

Op dit moment zijn scholen druk bezig hun activiteiten weer voort te zetten en achterstanden in te halen.

Lessen vanuit de coronacrisis

- Houd vast aan elementen uit het online onderwijs die voordelig zijn voor (hoog)begaafde leerlingen.
- Zet extra in op het stimuleren van de interactie van (hoog)begaafde leerlingen met gelijkgestemden om zo te compenseren voor het gebrek aan contact tijdens de lockdowns.
- Herhaal de doelen en werkwijze rondom (hoog)begaafdheid richting collega's, aangezien dit mogelijk is weggezakt wegens andere prioriteiten.
- Zorg ervoor dat (hoog)begaafde leerlingen weer voldoende worden gestimuleerd.

Succesfactoren bij de inzet van de subsidie

Welke factoren maken nu dat de subsidie op een goede manier wordt ingezet en dus bijdraagt aan passende ondersteuning voor (hoog)begaafde leerlingen?

Een eerste succesfactor is de aanwezigheid van expertise over (hoog)begaafdheid in alle lagen in de school: bij leraren, mentoren, begeleiders en schoolleiders.

Veel scholen hebben met de subsidie een specialist begaafdheid opgeleid of aangenomen. Maar dit is vaak niet genoeg. Er is ook kennis nodig onder leraren, zoals deze school aangeeft in de monitor: 'Wij zouden graag zien dat door het vergroten van de kennis/vaardigheden het onderwijsaanbod passender wordt voor zowel de reguliere als de (hoog)begaafde leerling.' Scholen waarbij de deskundigheid van leraren al meer ontwikkeld is, ervaren dat onderpresterende (hoog)begaafde leerlingen beter herkend worden. Ook merken zij dat leraren zich meer bewust zijn van de grenzen van hun eigen kunnen. Hierdoor vragen ze sneller om hulp bij experts of specialisten begaafdheid, waardoor kinderen sneller en beter geholpen kunnen worden.

Het is ook een succesfactor als scholen een duidelijk (hoog)begaafdheidsbeleid hebben waarop leraren kunnen terugvallen, met bijvoorbeeld een beschrijving van de doelgroep en activiteiten. Een derde succesfactor is: draagvlak en motivatie. Het helpt als er experts of begeleiders zijn die het thema begaafdheid 'trekken'. Tegelijk is het belangrijk om manieren te vinden om ook (andere) leraren erbij te betrekken, bijvoorbeeld door ze uit te nodigen om mee te denken over het (hoog)begaafdheidsbeleid. Maar veel leraren ervaren: 'Tijd blijft een knelpunt, er is zoveel belangrijk, hoe verdelen we onze aandacht?' Uit de *Monitor (hoog)begaafdheid* komen verschillende goede voorbeelden naar voren van hoe scholen omgaan met tijdgebrek. Zo organiseren sommige scholen korte bijeenkomsten of laagdrempelige inloopspreekuren over (hoog)begaafdheid. Of ze herhalen teamscholing door middel van een kort opfrismoment. Ook zijn er scholen die samen met andere scholen activiteiten opzetten. Denk aan gedeelde plusklassen of gezamenlijke scholing. (Dit geldt met name voor kleine

Succesfactoren inzet subsidie

- Investeer in de deskundigheid van onderwijsprofessionals.
- Maak het makkelijk en laagdrempelig voor leraren om betrokken te zijn bij (hoog)begaafdheid en zorg ervoor dat dit hen niet te veel tijd kost.
- Werk aan draagvlak. Het helpt als de specialist begaafdheid meerdere leraren bij het thema (hoog)begaafdheid weet te betrekken.
- Maak informatie over het onderwijs- en ondersteuningsaanbod voor (hoog)begaafde leerlingen op de website toegankelijk, zodat ouders en leerlingen dit makkelijk kunnen vinden. Zet in op vroegtijdig en goed overleg met ouders en leerling.
- Zorg voor een helder (hoog)begaafdheidsbeleid, waarop leraren kunnen terugvallen.

scholen of scholen met een kleiner aantal (hoog)begaafde leerlingen.) De laatste succesfactor is de betrokkenheid van ouders. Door ouders op de hoogte te houden van het aanbod, ook via de website, wordt hun betrokkenheid bevorderd: 'De (samenwerkings)relatie tussen de ouders van (hoog)begaafde kinderen en school is verbeterd. Ouders voelen zich serieus genomen nu hun kind gezien wordt.' De ondersteuning sluit dan sneller aan bij de behoeften van leerlingen. Ouders begrijpen het doel van de ondersteuning beter en kunnen hier thuis rekening mee houden.

› *'Tijd blijft een knelpunt; hoe verdelen we onze aandacht?'*

Afstemming in de regio

Goede communicatie en samenwerking tussen scholen en het samenwerkingsverband rondom (hoog)begaafdheid is een groot aandachtspunt. Twee op de vijf scholen zijn niet op de hoogte van de plannen van het samenwerkingsverband over hoe de subsidie (hoog)begaafdheid zal worden uitgegeven, zo laat de monitor zien. 'Subsidiegelden (hoog)begaafdheid zijn een vervan-ons-bedshow. Er is weinig bekendheid met wat er gebeurt.' Sommige scholen ontvangen zelf subsidiegelden. Niet alle scholen weten welke activiteiten er bij andere scholen met de subsidie worden uitgevoerd. Gebrek aan afstemming brengt verschillende risico's met zich mee. Het kan voor inefficiënte zorgen, zo geeft een school in de *Monitor (hoog)begaafdheid* aan: 'Ik zou graag zien dat de overkoepelende organisatie meer stuurt en aanbiedt, zodat scholen niet zelf het wiel hoeven uitvinden.' Verder kan het bereik van de bovenscholse activiteiten beperkt zijn. Zo blijkt uit de

monitor dat het niet voor alle scholen duidelijk is hoe leerlingen en professionals zich hiervoor kunnen aanmelden. Gebrek aan afstemming kan bovendien zorgen voor een moeizame overstap van primair naar voortgezet onderwijs en voor kansenongelijkheid, omdat een (hoog)begaafde leerling op de ene school meer aanbod krijgt dan op de andere.

Gebrek aan regionale afstemming brengt risico's met zich mee

Het samenwerkingsverband speelt een belangrijke rol bij de regionale afstemming rondom (hoog)begaafdheid. Echter: scholen kunnen zelf ook actie ondernemen om de genoemde risico's te verkleinen. Zo leggen sommige scholen werkbezoeken af aan scholen met een goed aanbod voor (hoog)begaafde leerlingen om hiervan te leren. Er zijn ook scholen die ervaringen uitwisselen over hun (hoog)begaafdheidsbeleid, ervaringen met signaleringsinstrumenten delen of samen aan scholing doen. Afstemming is gemakkelijker als het schoolaanbod rondom (hoog)begaafdheid duidelijk omschreven is en makkelijk te vinden is voor begeleiders, leraren, ouders

Tips voor regionale samenwerking

- Investeer als school in een goede afstemming met andere scholen en het samenwerkingsverband. Regionale werkgroepen dragen daaraan bij.
- Leer van andere scholen door bij elkaar in de keuken te kijken.

Marjolein Bomhof

Marjolein Bomhof is onderzoeker/projectleider bij onderzoeks- en adviesbureau Oberon. Zij leidt de 'Monitor (hoog)begaafdheid'. Binnen Oberon specialiseert ze zich in passend en inclusiever onderwijs en de aansluiting tussen onderwijs en zorg.

Sya Velthuis

Sya Velthuis is stagiaire bij onderzoeks- en adviesbureau Oberon, waar zij zich bezighoudt met de 'Monitor (hoog)begaafdheid'. Ze rondde in het voorjaar van 2022 haar bachelor Sociologie af. In september begon ze aan een master Pedagogische Wetenschappen.

Tip van de redactie! Lees het interview met Eleonoor van Gerven, Anouke Bakx en Annemieke Weterings-Helmons naar aanleiding van hun boek 'Hoe dan?! Pakkend onderwijs voor begaafde leerlingen' (maart 2022).

en andere scholen. Scholen waarbij de samenwerking goed verloopt, nemen daarnaast vaak deel aan een regionale werkgroep (hoog)begaafdheid: 'Vanuit het samenwerkingsverband hebben we twee werkgroepen met deelnemers vanuit verschillende scholen: een expertgroep en een beleidsgroep. We hebben regelmatig overleg.'

Afsluitend

Het in kaart brengen van de subsidieactiviteiten met behulp van de *Monitor (hoog)begaafdheid* loopt nog enkele jaren door. Het algemene beeld dat oprijst is dat veel regio's zijn gestart met activiteiten rondom (hoog)begaafdheid. De volgende stap is om deze activiteiten uit te breiden en het aanbod te verbeteren. In dit artikel zijn tips te vinden om deze stap te zetten. Meer aanbevelingen staan in de *Monitor (hoog)begaafdheid*, die is te raadplegen via: <https://tinyurl.com/MonitorHoogbegaafdheid>.

De literatuurlijst bij dit artikel vind je in de materialenbank op lbbo.nl